

I

TARİHTE MÜSLÜMANLAR

OTTO

TARİHTE
MÜSLÜMANLAR

I

OTTO

Tarihte Müslümanlar
Proje Yürütücüsü ve Genel Koordinatör
Prof. Dr. İrfan AYCAN

Editörler

Prof. Dr. Mehmet ÖZDEMİR (7-10. yy.)
Prof. Dr. Seyfettin ERŞAHİN (18-21. yy.)
Prof. Dr. Mustafa DEMİRCİ (11-13. yy.)
Prof. Dr. Eyüp BAŞ (14-17. yy.)
Prof. Dr. Fatih ERKOÇOĞLU (14-17. yy.)
Doç. Dr. Nurullah YAZAR (11-13. yy.)
Doç. Dr. Mustafa Necati BARIŞ (7-10. yy.)
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Akif FİDAN (18-21. yy.)

Sertifika No: 44396
ISBN 978-625-7236-28-7 (Tk)
978-625-7236-29-4 (1.c)

Baskı: Ayrıntı Basımevi Ankara - Sertifika No: 13987

İletişim Adresleri
Cinnah Cd. Kırkpınar Sk. 5/4
06690 Çankaya Ankara
tel.-faks: 0312. 439 01 69
www.ottoyayin.com
otto@ottoyayin.com
facebook.com/otto.yayinlari
twitter.com/ottoyayin

eş-Şeybânî'nin aynı adlı *Kitâbü'l-Âsâr*'ları ile yirmiyi aşkın şahıs tarafından derlenen *Müsned*'lerde ve çeşitli hadis koleksiyonlarında bulunmaktadır. Fıkhi görüşleri ise yine adı geçen öğrencileri yanında daha başka öğrencileri ve öğrencilerinin öğrencileri tarafından yazılan fıkıh kitaplarında, fukaha ihtilaflarını konu alan eserlerde, bazı tefsir ve hadis kaynaklarında günümüze ulaşmıştır. Ayrıca iman-amel ilişkisine dair dostu Osman el-Bettî'ye, muhakeme usulüne dair öğrencisi Merv Kadısı Nuh b. Ebû Meryem'e yazdığı mektupları da günümüze intikal etmiştir. Biyografisi ise gerek klasik gerekse modern dönemde yazılan çok sayıda eserde müstakil veya kısmi olarak ele alınmıştır.

Ebû Hanîfe hafif esmer tenli, orta boylu ve zayıf bir vücut yapısına sahip biridir. Ticaretle uğraşan varlıklı bir ailenin mensubu olarak geçimini ortağı ile kumaş ticareti yaparak sağlamıştır. İbadete düşkün, mütevazı, cesur, yardımsever, cömert, kazancına haram karıştırmamaya özen gösteren, komşularıyla iyi ilişkileri olan, giyim kuşamına dikkat eden birdir. Öğrencilerine yakın ilgi göstermiş ve problemleriyle yakından ilgilenmiştir.

KAYNAKÇA

- Bezzâzî, Hâfızüddîn Muhammed b. Muhammed el-Kerderî, *Menâkıbü Ebî Hanîfe* (Mekkî'nin aynı adlı eseriyle birlikte), Beyrut 1981.
- Ebû Abdullah Hüseyin b. Ali es-Saymerî, *Ahbâru Ebî Hanîfe ve Ashâbih*, Haydarabad 1976.
- Ebü'l-Müeyyed Muvaffak b. Ahmed el-Hârizmî el-Mekkî, *Menâkıbü Ebî Hanîfe*, Dâru'l-Kitâbî'l-Arabî, Beyrut 1401/1981.
- Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, Kahire 1349/1931.
- Özen, Ş., "Ebû Hanîfe ve İslâmî İlim Geleneği", *Devirleri Aydınlatan Meş'ale İmâm-ı A'zam Ulusal Sempozyum Tebliğler Kitabı*, haz. Ahmet Kartal - Hilmi Özden, Eskişehir 2015.
- Uzunpostalcı, M. ve dğr., "Ebû Hanîfe", *DİA*, İstanbul 1994, X, 131-145.

2.3.2.6. EVZÂÎ (Ö. 157/774)

Şükrü Özen

Ebû Amr Abdurrahman b. Amr b. Yuhmid el-Evzâî, 88 (707) yılında Ba'lebek'te doğmuş, ailesinin verdiği Abdülaziz ismini Abdurrahman olarak değiştirmiştir. Kökeni hakkında; Yemen veya Sind'den geldiği, mensubu

bulunduğu Evzâ'ın Himyer veya Hemdân kabilesinin bir alt kolu yahut dağınık Arap kabilelerinden oluşan karma bir kabile olduğu şeklinde farklı görüşler ileri sürülmüş ise de Dımaşk/Şam'a geldiğinde sözü edilen kabilenin yerleştiği Evzâ' Mahallesi'nde ikamet ettiği için buraya nispetle tanınmıştır. Babasını küçük yaşta kaybeden Evzâî annesinin himayesinde yetişmiş ve ilk derslerini memleketinde almıştır. Daha sonra annesiyle Dımaşk'a giderek şehrin kadısı Nümeyr b. Evs el-Eş'arî, Mekhûl eş-Şâmî gibi önde gelen fakihlerden dersler almış, ancak uzun süre derslerine devam etmesi sebebiyle 'Evezâ'î'nin hocası' diye tanınan tabiinin önde gelenlerinden Mekhûl'un onun yetişmesinde önemli rolü olmuştur.

Edebî yönü güçlü olması hasebiyle Dîvânu'r-Resâil'de vazifelendirilmiştir. Görev nedeniyle gittiği Yemâme'de Yahya b. Ebû Kesîr'le tanışmıştır. Bu tanışma resmî görevi bırakıp sadece ilme yönelmesine sebep olmuştur. Daha sonra Basra, Mekke, Medine ve Kudüs gibi merkezlerde Katâde b. Diâme, Atâ b. Ebû Rebâh, Muhammed el-Bâkır, Nâfi', Zührî, Rebîa b. Abdurrahman, Abdullah b. Lehîa gibi dönemin en meşhur âlimlerinden ders almıştır. Hocaları Zührî ve Yahya b. Ebû Kesîr ile İmam Mâlik, Süfyân es-Sevrî, Abdullah b. Mübarek kendisinden rivayette bulunan ünlülerdir. Sıkça gittiği hac seyahatlerinde karşılaştığı âlimlerle bilgi alış verişinde bulunmuş, çeşitli konuları müzakere edip tartışmıştır.

Beyrut'tan Kadî İbn Sürâka el-Ezdî tarafından fetva makamına geçmek üzere Dımaşk'a davet edilmiştir. Bu davet üzerine gittiği Beyrut'ta vefatına kadar (17 Ocak 774) murâbit (sınır muhafızı) olarak yaşamıştır. Cenazesinde Müslümanların yanı sıra Yahudiler, Hıristiyanlar ve Kıptiler de hazır bulunmuş, Beyrut'un güneyinde sahile yakın Hantûs denilen yerde defnedilmiştir. Günümüzde türbesi önemli ziyaret yerlerindedir.

13 yaşında fetva verecek seviyeye ulaşan Evzâî hadis, fıkıh ve megazi ilimlerinde Şam'ın imamı kabul edilmektedir. Yahya b. Maîn, "Ulema dörttür: Süfyân es-Sevrî, Ebû Hanîfe, Mâlik ve Evzâî." diyerek onun müçtehit imamlar arasındaki konumunu vurgularken Şam'da sünneti ondan daha iyi bilen birinin bulunmadığını belirten Abdurrahman b. Mehdî onu İmam Mâlik, Süfyân es-Sevrî ve Hammâd b. Zeyd'le birlikte dönemin dört büyük hadis imamı arasında saymaktadır. Evzâî, raviler konusunda da geniş bilgi sahibi biridir. Rivayet ettiği hadisler *Kütüb-i Sitté*'de yer almıştır.

Başta Suriye ve Endülüs olmak üzere Irak, Hicaz, Mısır, Mağrib'te yayılan Evzâî'nin kurucusu olan Evzâî kendisine özgü içtihat usulü, re'y ve fetvaları bulunan mutlak müçtehit bir âlim olarak İslam hukuk tarihinde yerini almıştır. İbn Kuteybe onu ehl-i re'y arasında gösterirken İbnü'n-Nedîm

ashâbu'l-hadîs fukahası arasında saymaktadır. Mamafih metodolojisinde Irak ekolünün akıl yürütmelerinden etkilenmekle birlikte özellikle sünnet/amel anlayışı bakımından Medine ekolünün genel yaklaşımına daha yakın olduğu söylenebilir. Onun düşünce sisteminde Hz. Peygamber'in, halifelerin/idarecilerin ve ümmetin amelleri şeklinde üç çeşit amel söz konusudur. Hz. Peygamber'den beri yerleşik hukuk kurallarına yaptığı bu vurgunun, hukuki yapının muhafazası noktasında Müslüman toplum üzerinde olumlu etkileri olduğu söylenebilir. Ayrıca fıkhî istidlallerinde icma ve kıyas yöntemlerine de önemli ölçüde yer vermiştir.

Selef itikadının önemli temsilcilerinden biri olan Evzâî müteşabih ayet ve hadislerin yorumlanmasını doğru bulmamış, imanun artıp eksileceğini savunmuştur. Döneminde yeni filizlenmeye başlayan Mu'tezile, Cehmiyye gibi kelami akımları eleştirmiş, bu bağlamda Kur'an'ın yaratıldığını savunanları, kaderi ve ahirette Allah'ın görülmesini (rü'yetullah) reddeden anlayışları reddetmiş, bu maksatla risaleler yazmıştır. Şamlılar arasında Evzâî'yi sevmek Ehl-i Sünnet'in nişanesi kabul edilmiştir.

Emevî hanedanının başşehri Şam'ın yetiştirdiği en ünlü fakih olan Evzâî'nin idare ile iyi ilişkileri ve görüşlerinin devlet nezdinde büyük ölçüde kabul gördüğü, öte yandan Abbâsîlerle de uzlaştığı dikkate alındığında siyasetten uzak biri olduğu söylenebilirse de aslında siyasi olaylarda yanlış davranmayarak, yapılan yanlışlık, haksızlık ve ihmalleri gidermek adına üst düzey idarecilere gönderdiği mektuplarda görüldüğü üzere idare ile halk arasında yapıcı bir rol üstlenmiştir. Abbâsî Devleti'nin kuruluşunda büyük rol oynayan komutan Abdullah b. Ali'nin Emevî ileri gelenlerinden yetmiş aşkın kişiyi öldürdüğü gün bu eylemine dair fikrini sorması üzerine Evzâî kendisinin öldürülme riskine karşın onların canları ve mallarına dokunmanın haram olduğunu söyleyebilmiş; yine aynı komutanın hilafetin Hz. Peygamber'den vasiyet yoluyla Hz. Ali'ye intikal ettiğini, dolayısıyla da kendi hakları olduğunu, Hz. Ali'nin bu sebeple Sıffin Savaşı'nı yaptığını söylemesi karşısında, "Vasiyet olsaydı Hz. Ali hakemlere razı olmazdı." diyerek olayların henüz sıcaklığını koruduğu bir esnada doğru bildiğini söylemekten çekinmemiştir. Kendisine büyük saygı duyan ve tavsiyelerini dikkate alan Halife Mansur'dan Abbâsîlerin sembolü olan siyah giymek için izin almıştır. Her iki dönemde de kendisine yapılan kadılık teklifini kabul etmemiştir.

Evzâî İslam ilim tarihinde Şam'da ilk eser veren âlim olarak tanınmaktadır. Kaynaklarda *el-Müsned*, *Kitâbü's-Sünen fi'l-Fıkh*, *Kitâbü'l-Mesâil fi'l-Fıkh* adlı eserlerinin bulunduğu belirtilmekteyse de hayatının sonlarında

meydana gelen depremde kitaplarının yandığı bilgisi verilmektedir. Savaş hukukuna dair Ebû Hanîfe'ye muhalif olduğu 35 mesele içeren *Siyerü'l-Evzâi* adlı eseri ise İmam Şâfiî'nin *el-Ümm'*ü içinde Ebû Yusuf'un reddiyesi ve Şâfiî'nin tercihleri ile birlikte günümüze gelmiştir. Yetmiş/seksen bin kadar meselede fetva verdiği rivayet edilen Evzâi'nin görüşleri fukaha ihtilaflarına yer veren eserlerden öğrenilebilmektedir. Arap nesir edebiyatında üstün bir yetenek sahibi olduğunu gösteren devlet adamlarına yazdığı dokuz mektubunu ise İbn Ebû Hâtim *el-Cerh ve't-Ta'dîl* adlı eserinde nakletmiştir. Evzâi'nin mezhebi 9. yüzyılın ilk yarısında Endülüs'te Mâlikî, IV/X. yüzyıl ortalarında Şam'da Şâfiî mezhebi yayılana kadar varlığını sürdürmüştür.

Evzâi, esmer, orta boydan biraz uzun, seyrek sakallı biridir ve sakalına kına yakmıştır. İbadete düşkün, muttaki, mütevazı, sessiz, sakın ama hakkı söylemekten çekinmeyen biridir. Üç kızı ve Muhammed adında bir oğlu vardı. Klasik dönemde hakkında bazı eserler yazılmışsa da İbn Zeyd el-Mevsilî'nin eseri dışındakilerin günümüze ulaştıkları bilinmemektedir. Modern dönemde Evzâi'nin biyografisi ile hadis ve fıkıh alanlarındaki katkıları üzerine kitap, makale ve tez formunda müteaddit araştırmalar yapılmıştır.

KAYNAKÇA

- Cübürî, Abdullah Muhammed, *Fikhü'l-İmâm el-Evzâi: Evvelu Tedvînin li-Fikhi'l-İmâm*, Bağdat İhyâü't-Türâsî'l-İslâmî, 1977.
- Cübürî, Abdullah Muhammed, *el-İmâmü'l-Evzâi: Hayâtuhû ve Ârâühû ve Asruh*, Bağdat Dârü'r-Risâle, 1980.
- İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dimaşk*, Beyrut 1995.
- İbn Ebû Hâtim er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, Haydarabad 1371-73/1952-53.
- İbn Zeyd el-Mevsilî Şihâbeddin Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr, *Mehâsinü'l-Mesâî fî Menâkibi'l-İmâm Ebî Amr el-Evzâi* (thk. Abdullah Ömer el-Bârûdî), Beyrut Dârü'l-Cinân, 1985.
- Öğüt, S., "Evzâi", *DİA*, İstanbul 1995, XI, 546-548.
- Özen, Ş., *İslâm Hukuk Düşüncesinde Aklîleşme Süreci: Başlangıçtan Hicrî 4. Asrın Ortalarına Kadar*, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, 1995.
- Şa'âr, Mervân Muhammed, *Sünenü'l-Evzâi: Ehâdis ve Âsâr ve Fetâvâ*, Beyrut Dârü'n-Nefâis, 1993.
- Zehebî, A'lâmü'n-Nübelâ, Beyrut 1401-05/1981-85.